

ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА

УДК 37.018.2

Д.В. АЛФІМОВ

КОНЦЕНТРИ У ВИХОВАННІ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ

У статті розкрито основні центри щодо виховання лідерських якостей школярів: урочна діяльність, додаткова освіта, соціальний досвід, міжшкільний простір.

Ключові слова: базовий компонент, додаткова освіта, соціальний досвід, міжшкільний простір, проектна діяльність, учнівське самоврядування, науково-дослідна діяльність.

У сучасних умовах розбудови й оновлення всіх сфер суспільного життя в Україні особливо актуальною стає проблема лідерства, адже суспільство потребує лідерів, які здатні об'єднати навколо себе людей для досягнення поставленої мети та створити сприятливіші умови для подальшого його розвитку.

Сьогодні дослідники пропонують різні засоби виховання лідерських якостей школярів: включення в учнівське самоврядування (М. Приходько, В. Ягоднікова та ін.), організація позаурочної діяльності (О. Хмизова та ін.), включення в роботу громадських організацій (С. Гармаш, Л. Уманський та ін.). Втім, незважаючи на достатньо широке коло досліджень з проблеми виховання лідерських якостей школярів, залишаються невивченими питання, які стосуються можливостей міжшкільного простору, додаткової освіти та власне урочної діяльності як цілісного явища.

Ми розглядаємо виховання лідерських якостей школяра на різних вікових етапах через урочну діяльність, додаткову освіту, соціальний досвід, міжшкільний простір як спеціальні педагогічні центри.

Метою статті є теоретичне обґрунтування центрів у вихованні лідерських якостей школярів.

Своєрідними центрами, які містять методи, прийоми й форми щодо виховання лідерських якостей учнів, є:

1. Базовий компонент, який найбільше дає змогу реалізувати цю технологію.
2. Додаткова освіта – спеціальні навчальні предмети чи факультативні курси.
3. Соціальний досвід учня – органи учнівського самоврядування, проектна діяльність, науково-дослідницька діяльність тощо.
4. Міжшкільний простір – дитячі й молодіжні громадські організації, мережа гуртків, клубів, секцій.

Базовий компонент – інваріативна складова навчального плану.

Урок – основна організаційна форма навчально-виховного процесу, яка є завершеною в смисловому, часовому й організаційному плані.

Урок, як відомо, – це логічно завершений цілісний елемент навчально-виховного процесу, в якому в складному взаємозв'язку перебувають певні методи, прийоми й засоби навчання, виявляється майстерність учителя, індивідуальні та вікові особливості учнів, здійснюється реалізація цілей і завдань навчання, виховання й розвитку. Він відіграє інтегрувальну роль – відображає та поєднує його компоненти (мету, зміст, методи, засоби навчання, взаємодію вчителя й учнів). На уроках вивчають увесь програмний матеріал у логічній послідовності, яка забезпечує системність його викладання, застосовують навчальні методи (словесні, наочні та практичні), демонструють різні види унаочнення, проводять досліди, використовують відповідні методичні прийоми. Це забезпечує вивчення будови об'єктів, виявлення сутності явищ, властивостей речовини. Але уроки обмежені в своїх можливостях, тому їх доповнюють іншими формами навчальної роботи.

Додаткова освіта – спеціальні навчальні предмети чи факультативні курси, що сприяють запуску механізму виховання лідерських якостей. Школа має створювати умови для самовизначення й самореалізації, виховання найкращих якостей учнів. Наразі багато шкільних педагогів розробляють і пишуть різний рід програми та курси, метою яких є підвищення рівня самосвідомості дитини, створення умов для її самореалізації й саморозвитку, виховання якостей особистості. Ці курси, як правило, проводяться в урочному режимі чи у форматі тренінгу. Вони розвивають навички спілкування, допомагають встановленню міжособистісних відносин, самопізнанню, удосконалюють критичне мислення, формують уміння вирішувати конфлікти тощо.

Соціальний досвід учня передбачає участь школярів в учнівському самоврядуванні, проектній, науково-дослідній діяльності тощо. Учніське самоврядування є ефективною формою підготовки лідерів. Воно відіграє активну роль у підготовці сьогоденних школярів до реального життя, формує готовність виконувати свій громадянський обов'язок.

Організація діяльності учнівського самоврядування дає змогу вирішити ряд завдань із соціалізації підлітків і молоді, а саме:

- створення умов для виявлення та розвитку здібностей учнів;
- створення умов для вироблення стратегій життя особистості;
- створення механізмів для самовиховання особистості;
- стимулювання інтересу учнів до навчання, соціальної та трудової діяльності.

Вищезазначене свідчить, що учнівське самоврядування є конструктивним системним підходом, який дає змогу створити особливі механізми соціалізації учнів, їх моральної саморегуляції, а отже, і формування в них комунікативної та етичної культури, володіння якими допоможе дійсно оволодіти мистецтвом бути лідером у сучасному суспільстві. У контексті сказаного учнівське самоврядування створює такі перспективні форми взаємодії в системі учнівського самоврядування, які активізують процес ви-

роблення ініціативи в дітей, що виявляється в самостійному прийнятті рішень, висуненні й постановці виховних завдань самими вихованцями, змінюючи властиві їм ціннісні орієнтації.

Для більш глибокого розуміння феномену учнівського самоврядування слід виділити його структурні компоненти: мету, зміст, форми, засоби, методи, структуру його органів.

Мета діяльності учнівського самоврядування зумовлена вимогами до сучасної школи, а саме: виховання освіченого, свідомого громадянина, який визнає демократичні, культурно-етичні цінності, які є безперечною умовою соціального прогресу.

Найбільш ефективними організаційними формами учнівського самоврядування, що забезпечують виховання лідерських якостей школярів, є:

- *форми співуправління* (зустріч шкільної ради з директором закладу, захист програм шкільного самоврядування на шкільній конференції, створення банку даних про шкільний контингент за показниками соціальної активності – оформлення соціального паспорта групи);

- *форми підготовки шкільного лідера* (кураторська година, самопрезентація активу шкільного самоврядування, клуб “Пізнай себе”);

- *форми реалізації управлінських повноважень* (шкільна рада, старостат, рада класу, групові й шкільні збори з висунання кандидатів в органи учнівського самоврядування, президентський марафон);

- *форми реалізації цільових функцій* (прес-центр, спорткомітет);

- *форми соціального партнерства* (Клуб міжшкільних активів “Лідер”, районний форум молодіжної ініціативи);

- *форми оцінювання результативності самоуправлінської діяльності* (доповідь президента учнівської організації на учнівській, шкільній конференціях, підсумкове засідання шкільної ради, круглий стіл, дебати, самозвіт).

Проектна діяльність – одна з інноваційних технологій навчання та виховання, яка забезпечує формування основних компетенцій учителя й учня, розвиток лідерських, особистісних якостей. В основі проектної діяльності лежить розвиток пізнавальної та дослідної діяльності учителів і учнів, уміння конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі. При організації проектної роботи в початковій школі необхідно враховувати вікові психофізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку. Теми дитячих робіт вибирають відповідно до змісту навчальних предметів або близькі до них. Проблема проекту або дослідження, що забезпечує мотивацію включення в самостійну роботу, повинна належати до сфери пізнавальних інтересів дитини й перебувати в зоні найближчого розвитку. Тривалість виконання проекту або дослідження доцільно обмежити 1–2 тижнями в режимі урочно-позаурочних занять або 1–2 здвоєними уроками.

Поряд з формуванням умінь за окремими елементами проектної й дослідної діяльності в учнів на традиційних заняттях, починаючи з друго-

го класу (таких як: цілепокладання, формулювання питань, рефлексія, планування дій тощо), можливе проведення в третьому класі в другому півріччі одного проекту або дослідження, в четвертому – двох проектів або досліджень. Якщо є ресурси навчального часу, проектну й дослідну діяльність можна організувати у визначений час, але за умови особистісно мотивованого включення дитини в роботу.

Відповідно до вікової специфіки учнів середньої школи на перший план у підлітка виходять цілі освоєння комунікативних навичок. Тут проектну або дослідну діяльність доцільно організувати в групових формах. При цьому не варто позбавляти учня можливості вибору індивідуальної форми роботи.

Теми дитячих робіт вибирають з будь-якої змістовної сфери (предметної, міжпредметної, позапредметної), проблеми – близькі підліткам в особистому плані, соціальних, колективних та особистих взаємин. Одержуваний результат повинен бути соціально й практично значущим.

Презентацію результатів проектування або дослідження доцільно проводити на засіданнях наукового товариства учнів або шкільної конференції, під час підготовки до різних заходів обласного й міського рівнів (ярмарок ідей, обласні й міські конкурси та конференції). При цьому педагоги повинні мати на увазі реальні строки проведення таких заходів і відповідним чином планувати завершення робіт учнів, дати тим самим шанс учням привселюдно заявити про себе й свою роботу, одержати підкріплення в розвитку особистісних якостей і проектної й дослідницької компетентності.

Виховання лідерських якостей, формування належного рівня компетентності в проектній діяльності (тобто самостійне практичне володіння технологією проектування й дослідження) повинне досягатися до кінця десятого класу.

Теми й проблеми проектних робіт старшокласників підбирають відповідно до особистісних переваг кожного учня, з урахуваннями їхнього самовизначення. Кращі індивідуальні або міні-групові форми роботи. Виконання проектів або досліджень в одинадцятому (випускному) класі може бути як окремі випадки видатних успіхів обдарованих учнів або як курсове проектування на профільному предметі з наступним захистом результатів як творчий іспит. У старшій школі доцільне виконання робіт на базі й із залученням фахівців із профільних наукових установ, ВНЗ. Перспективно широкое використання різноманітних форм проектної й дослідної діяльності: експедицій, конференцій тощо.

Науково-дослідна діяльність – діяльність учнів, пов'язана з вирішенням учнями творчого, дослідного завдання із задалегідь невідомим рішенням (на відміну від практикуму, що слугує для ілюстрації тих чи інших законів природи) і що передбачає наявність основних етапів, характерних для дослідження в науковій сфері, нормовану, виходячи з прийнятих у науці традицій: постановку проблеми, вивчення теорії, присвяченої цій проблематиці, підбір методик дослідження й практичне оволодіння ними, збір

власного матеріалу, його аналіз й узагальнення, науковий коментар, власні висновки. Будь-яке дослідження, незалежно від галузі наук, має подібну структуру. Такий ланцюг є невід'ємним елементом дослідної діяльності, нормою її проведення.

Головним змістом дослідження у сфері освіти є те, що воно є навчальним. Це означає, що його головною метою є розвиток особистості, а не одержання об'єктивно нового результату, як у "великій" науці. Якщо в науці головною метою є виробництво нових знань, то в освіті мета дослідної діяльності – набуття учнем функціональної навички дослідження як універсального способу освоєння дійсності, розвиток здатності до дослідницького типу мислення, активізація особистісної позиції учня в освітньому процесі на основі одержання суб'єктивно нових знань (тобто самостійно здобутих знань, що є новими й особистісно значущими для конкретного учня).

При розвитку дослідної діяльності змінюється розвиток суб'єкт-суб'єктних відносин. У типовій освітній ситуації, що, як правило, визначає характер навчального процесу, реалізується стандартна позиційна схема "учитель – учень". Перший транслює знання, другий – їх засвоює; все це відбувається в межах відпрацьованої класно-визначеної схеми. При розвитку дослідної діяльності ці позиції стикаються з реаліями: немає готових еталонів знання, які настільки звичні для класної дошки: явища, побачені в живій природі, чисто механічно не вписуються в готові схеми, а потребують самостійного аналізу в кожній конкретній ситуації.

Міжшкільний простір

Мережа гуртків, клубів, секцій за уподобаннями – це достатньо поширений варіант організації діяльності учнів, виховання найкращих якостей дитини, у тому числі лідерських. У роботі з дитячими колективами переважають здебільшого два види діяльності: гурткова та позаурочна, а в змісті навчання вирізняються різноманітні напрями. Цей підхід, безперечно, дає змогу:

- охопити позаурочною діяльністю величезну кількість дітей;
- проводити роботу з допрофесійної підготовки й професійної орієнтації, залучаючи різних фахівців, демонструючи дітям успішних дорослих, висвітлюючи їм особливості певної професії;
- створити невеликий згуртований дитячий колектив за ознакою спільності інтересів чи захоплень.

Дитячі й молодіжні громадські організації

Логіка сучасного суспільного розвитку вимагає існування різноманітної кількості дитячих і молодіжних організацій та, ймовірно, декількох освітніх ідеалів. Проблема диференціації дитячих колективів наразі є однією з найбільш актуальних у педагогіці, насамперед, тому, що сучасна дитина входить у світ, формується й розвивається як особистість через різні за своїм виховним потенціалом, складністю структури, тривалістю функціонування колективи. І коли ми говоримо про колектив як фактор розвитку особистості підростаючої людини, то маємо на увазі цілу мережу колективів, до яких може входити сучасна дитина. Вони не є ідентичними, і це добре.

Висновки. Отже, ми розглянули основні центри, які сприяють вихованню лідерських якостей школярів у загальноосвітньому навчальному закладі. Подальше дослідження в цьому напрямі передбачає вивчення окремих складових виховних центрів.

Список використаної літератури

1. Гармаш С.А. Лідерські якості особистості керівника як запорука успіху / С.А. Гармаш, О.Е. Гашутіна // Управління інноваційними проектами та об'єктами інтелектуальної власності. – 2009. – С. 37–44.
2. Концепція позакласної виховної роботи в загальноосвітній школі. – К., 1991.
3. Приходько М.І. Учніське самоврядування в сучасному вимірі / М.І. Приходько. – Х. : Основа, 2008. – 176 с.
4. Уманский Л.И. Психология организаторской деятельности школьников / Л.И. Уманский. – М. : Просвещение, 1980. – 160 с.
5. Хмизова О.В. Формування лідерської позиції у молодших школярів у позаурочній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Хмизова Ольга Василівна. – К. : Інститут проблем виховання АПН України, 2010. – 21 с.
6. Ягоднікова В.В. Формування лідерських якостей старшокласників в особистісно орієнтованому виховному процесі загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Ягоднікова Вікторія Вікторівна. – Одеса : Піденноукраїнський державний педагогічний ун-т імені К.Д. Ушинського, 2005. – 190 с.

Стаття надійшла до редакції 18.06.2013.

Алфимов Д.В. Концентры в воспитании лидерских качеств школьников

В статье раскрываются основные концентры по воспитанию лидерских качеств школьников: урочная деятельность, дополнительное образование, социальный опыт, межшкольное пространство.

Ключевые слова: базовый компонент, дополнительное образование, социальный опыт, межшкольное пространство, проектная деятельность, ученическое самоуправление, научно-исследовательская деятельность.

Alfimov D. Koncentr is in education leader qualities of schoolboys

In the article basic koncentry is torn on education of leader qualities of schoolboys: fixed activity, additional education, social experience, between school space.

Essence of lesson is examined. The integral element of educational-educator process, in that certain methods, receptions and facilities of studies, take place in a wheel within wheels, is logically completed, the feature of teacher and his mastery, individual and age-old features of students, show up, realization of aims and tasks of studies, education and development comes true. On lessons the study of all programmatic material is conducted in a logical sequence that provides the system of his teaching, educational methods (verbal, evident and practical) are used, the different types of show evidently are demonstrated, conducted experiment, corresponding methodical receptions are used. It provides the study of structure of objects, exposure of essence of the phenomena, properties of substance.

Maintenance of component opens up additional education. Includes the special educational objects or elective courses that assist the start of mechanism of education of leader qualities. School must create terms for self-determination and self-realization, education of the best qualities of students. Now many school teachers engage in development and writing of different sort of the programs and courses, the aim of that is an increase of level of consciousness of child, conditioning for her self-realization and саморозвитку, education of qualities of personality.

Maintenance of component - social experience is examined. Envisages participating of schoolchildren in student's self-government, project, scientifically-research діяльностях and other Student's self-government is the effective form of preparation of leaders. It plays an

active role preparation of today's schoolchildren to the real life, forms a willingness to carry out the civic duty.

Activity of student's self-government, basic tasks, opens up: conditioning is for an exposure and developing flairs of students; conditioning is for making of strategies of life of personality; creation of mechanisms is for the self-education of personality; stimulation of interest of students is to the studies, social and labour activity

Drawn conclusion, that student's self-government is structural approach of the systems, that allows to create the special mechanisms of socialization of students, them moral self-regulation, and thus, and forming in them of communicative and ethic culture, possession will allow that really to capture an art to be a leader in modern society. In the context of said student's self-government creates such perspective forms of cooperation in the system of student's self-government, that activate the process of making of initiative for children, that appears in the independent acceptance of decisions, advancement and raising of educator tasks pupils, changing the peculiar to them valued orientations.

An aim, organizational forms (form of joint management, form of preparation of school leader), opens up. Essence of project activity, that provides forming of основних competenses of teacher and student, development of leader, personality qualities, is shown. Research activity of students is analysed scientifically. School space that includes is examined: network of groups, clubs, sections.

Key words: *base component, additional education, social experience, mezhshkol'noe space, project activity, student's self-government, research activity.*